ISSN 2080-1807

TORUŃSKIE STUDIA BIBLIOLOGICZNE
2019, nr 2 (23)

Przemysław Benken

Instytut Pamięci Narodowej Oddział w Szczecinie

Biuro Badań Naukowych

e-mail: przemyslaw.benken@ipn.gov.pl

Walka z maoizmem prowadzona przez Związek Socjalistycznych Republik Sowieckich i jego satelitów w świetle wybranych dokumentów

DOI: <http://dx.doi.org/10.12775/TSB.2019.017>

STRESZCZENIE: Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie oficjalnej retoryki ZSRS i jego satelitów używanej do krytyki maoizmu w latach 1957–1976. Autor ukazał kluczowe aspekty konfliktu między Moskwą a Pekinem oraz dokonał analizy argumentacji przeciwników Mao Zedonga w oparciu o dostępny polskojęzyczny materiał archiwalny. Szczególnie pomocne okazały się dwa dokumenty wytworzone przez Wydział Zagraniczny Komitetu Centralnego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej. Pierwszy, zatytułowany *O wydarzeniach w Chinach*, był rezultatem moskiewskiego spotkania przedstawicieli wydziałów zagranicznych siedmiu partii komunistycznych, do którego doszło w grudniu 1967 r. Drugi, pod tytułem *Problem chiński po IX Zjeździe Komunistycznej Partii Chin*, został przygotowany przez pracowników Wydziału Zagranicznego KC PZPR w marcu 1970 r.

SŁOWA KLUCZOWE: Chińska Republika Ludowa, maoizm, Związek Socjalistycznych Republik Sowieckich.

Wprowadzenie

Po zwycięstwie komunistów w wojnie domowej w Chinach w 1949 r., Mao Zedong aż do początków drugiej połowy lat 50. utrzymywał dobre relacje ze Związkiem Socjalistycznych Republik Sowieckich [dalej: ZSRR]¹. Następnie jednakże, jak zapisano przykładowo w jednej z notatek Wydziału Zagranicznego Komitetu Centralnego [dalej: KC] Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej [dalej: PZPR] z 1986 r., poświęconej Komunistycznej Partii Chin [dalej: KPCh], rozpoczął się

okres lewacko woluntarystycznych błędów i wypaczeń [...] zainicjowanych „wielkim skokiem” i utworzeniem komun ludowych. Apogeum – „rewolucja kulturalna” (1966–1976), oceniona [jest] obecnie jako największy błąd Mao Zedonga i tragedia partii i narodu chińskiego².

W okresie wspomnianej „rewolucji kulturalnej” doszło do otwartego konfliktu Mao Zedonga z Komunistyczną Partią Związku Radzieckiego [dalej: KPZR], uznaną przez maoistów za „rewizjonistyczną”. KPZR z kolei zarzuciło Pekinowi „socjalimperializm” i „hegemonizm” oraz budowę „bloku maoistowskiego”, którego celem było podważenie pozycji Moskwy jako lidera światowego ruchu komunistycznego.

ZSRR nie mógł tolerować działań Mao Zedonga, osłabiających potencjał Moskwy w kontekście ewentualnej konfrontacji z Zachodem. ZSRR i jego satelici przystąpili więc do zdecydowanego zwalczania idei chińskiego dyktatora. Prawo do krytycznej oceny działań Mao Zedonga uzasadniono zagrożeniem dla prawidłowego funkcjonowania komunizmu w Chinach. Stwierdzano ponadto, że działania chińskiego dyktatora umacniały zachodni imperializm, dyskredytowały idee socjalizmu na arenie międzynarodowej oraz wpływały destrukcyjnie na działalność ruchu komunistycznego w skali globalnej. Powodowało to, że zachodzących

¹ W 1950 r. Mao Zedong określił relacje chińsko-sowieckie jako „wieczne i niezniszczalne” (cyt. za Ł. Niewiadomski, *Stosunki chińsko-rosyjskie i ich wpływ na świat*, „Bezpieczeństwo Narodowe” 2006, nr 1 [1], s. 143).

² Archiwum Akt Nowych [dalej: AAN], KC PZPR, Wydział Zagraniczny, LXXVI-715, Komunistyczna Partia Chin, 4 IX 1986 r. bp.

w Chinach procesów nie traktowano jako wewnętrzne sprawy Pekinu, lecz problem dla całej „wspólnoty socjalistycznej”. Maoizm stawał się tym samym jednym z największych wyzwań, jakie stanęły przed całym „postępowym światem”³.

Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie oficjalnej retoryki ZSRR i jego satelitów używanej do krytyki maoizmu w latach 1957–1976. Autor ukazał kluczowe aspekty konfliktu między Moskwą a Pekinem oraz dokonał analizy argumentacji przeciwników Mao Zedonga w oparciu o dostępny polskojęzyczny materiał archiwalny. Szczególnie pomocne okazały się dwa dokumenty wytworzone przez Wydział Zagraniczny KC PZPR. Pierwszy, zatytułowany *O wydarzeniach w Chinach*, był rezultatem moskiewskiego spotkania przedstawicieli wydziałów zagranicznych siedmiu partii komunistycznych, do którego doszło w grudniu 1967 r.⁴ Drugi, pod tytułem *Problem chiński po IX Zjeździe Komunistycznej Partii Chin*, został przygotowany przez pracowników Wydziału Zagranicznego KC PZPR w marcu 1970 r.⁵ Oba obszerne dokumenty wzajemnie się uzupełniały i ukazały tytułową problematykę w całościowym ujęciu. Cenne w tych materiałach jest również to, że opisują one socjotechniczne działania Pekinu, mające uzasadniać przemiany zachodzące w ChRL w okresie rządów Mao Zedonga.

Geneza kryzysu

Zanim Moskwa przystąpiła do rozwiązywania „problemu z ChRL”, konieczne było wyczerpujące go zdefiniowanie. Za główne „źródło” wypaczeń uznano półkolonialny i półfeudalny charakter przedrewolucyjnych Chin. Ponieważ kraj ten był zdominowany przez chłopstwo i niemal nie

³ „Polityka i praktyczna działalność kierowniczej grupy Pekinu w pełni dowodzą, że w imię osiągnięcia swych brudnych, dalekosiężnych celów władcy chińscy gotowi są pójść na każdą ofiarę, gotowi są złożyć w ofierze m.in. interesy własnego narodu, interesy światowego socjalizmu i sił walczących o pokój, niezawisłość narodową i postęp społeczny” (AAN, KC PZPR, Wydział Zagraniczny, LXXVI-721, *O wydarzeniach w Chinach*. Materiał opracowany na spotkaniu w Moskwie przedstawicieli wydziałów zagranicznych siedmiu partii krajów socjalistycznych [grudzień 1967 r.], 20 XII 1967 r., s. 51).

⁴ Tamże.

⁵ AAN, KCPZPR, Wydział zagraniczny, LXXVI-720, *Problem chiński po IX Zjeździe KPCh*, marzec 1970 r.

posiadał klasy robotniczej, natomiast duże wpływy miała burżuazja miejska, nie spełniono tym samym podstawowych przesłanek do przeprowadzenia rewolucji w myśl koncepcji marksizmu-leninizmu. Sytuacja ta powodowała, że w łonie KPCh od początku ścierały się dwie frakcje: marksistowsko-leninowska (internacjonalistyczna) i drobnomieszczańsko-nacjonalistyczna. Liderem tej ostatniej grupy był Mao Zedong.

Krytycy chińskiego dyktatora częściowo usprawiedliwiali jego błędy stwierdzając, że gospodarcze, historyczne, kulturalne i społeczne uwarunkowania, w jakich musiał działać, znacznie utrudniały postępy rewolucji. Powoływano się przy tym na Włodzimierza Lenina, który pisał:

Im kraj jest bardziej zacofany, tym silniejsza jest w nim drobna wytwórczość, nieuchronnie wiodąca do nadania szczególnej siły i trwałości najbardziej zakorzenionym przesądom drobnomieszczaństwa, a mianowicie przesądom egoizmu narodowego⁶.

W taką właśnie pułapkę miał wpaść Mao Zedong. Błędne koncepcje chińskiego dyktatora stały się dobrze widoczne w momencie, gdy w drugiej połowie lat 50. postanowił odciąć się od doświadczeń światowego socjalizmu i międzynarodowego proletariatu, co do tej pory pozwalało mu unikać większych niepowodzeń. Wybierając jednakże chiński nacjonalizm jako podstawę swej polityki, chiński dyktator udowodnił, jak stwierdzali jego krytycy, że wcześniejszy sojusz z ZSRR miał dla niego koniunkturalny charakter. Pekin cynicznie korzystał pomocy Moskwy i jej satelitów dopóki mógł jej używać do realizacji swych „wielkomocarstwowych, hegemonicznych planów”.

Analizując niewłaściwe zachowania Mao Zedonga, wiele miejsca poświęcono na opis jego „perfidii” i „niewdzięczności” wobec ZSRR. Aby to udowodnić, a także podkreślić, że antysowieckie działania chińskiego dyktatora były planowane wcześniej, cofano się do czasów II wojny światowej:

Nacjonalistyczny charakter linii politycznej Mao Zedonga znalazł wymowny wyraz w odmowie wypełnienia internacjonalistycznego obowiązku KPCh wobec światowego ruchu komunistycznego pod-

⁶ Cyt. za *O wydarzeniach w Chinach...*, s. 5.

czas II wojny światowej. W chwili, kiedy wszystkie siły rewolucyjne i postępowe świata, w tej liczbie również naród chiński, prowadziły ciężką walkę z niemieckim faszyzmem i japońskim militarystem, Mao dążył do narzucenia partii taktyki biernego wyczekiwania. Co więcej, Mao Zedong faktycznie odpowiedział odmową na bezpośrednią prośbę Międzynarodówki Komunistycznej jesienią 1941 r. w sprawie zaktywizowania walki przeciwko Japonii, aby uniemożliwić jej uderzenie z tyłu na Związek Radziecki⁷.

Abstrahując od jego trafności, był to charakterystyczny przykład znanego oskarżenia o stanie „z bronią u nogi”. ZSRR i jego satelici zdeprecjonowali też „legendarne” dokonania chińskiego dyktatora w kontekście jego walki z Japończykami stwierdzając, że udało się ją skoordynować jedynie dzięki aktywności Międzynarodówki Komunistycznej. Tej ostatniej KPCh zawdzięczała swą najsilniejszą pozycję w „jednolitym froncie” przeciwko najeźdźcom zza morza. Niemniej, jak stwierdzali krytycy Mao Zedonga, kluczowe znaczenie miało „rozgromienie” Japonii przez ZSRR w 1945 r. i „wyzwolenie” północnych Chin. Ponadto Moskwa miała się walcnie przyczynić do późniejszego zwycięstwa nad Kuomintangiem, a po 1949 r. uchroniła ChRL przed interwencją zewnętrzną i udaremniła „blokade gospodarczą” kraju.

Podkreślając fakt, że tryumf komunizmu w Chinach dokonał się dzięki wsparciu ZSRR i jego satelitów, za ojców tego sukcesu uznano również

setki tysięcy komunistów chińskich, którzy ofiarnie walczyli o niepodległość kraju i o jego socjalistyczną przyszłość⁸.

Mao Zedongowi odebrano tym samym niemal wszystkie przyznane wcześniej zasługi, stwierdzając wprost, że bez ZSRR nie byłoby „niepodległych” Chin. Podobne podejście Moskwa stosowała także wobec innych komunistycznych przywódców, a podkreślanie jej roli w procesie „wyzwalań” różnych krajów europejskich podczas II wojny światowej jest wciąż szeroko wykorzystywane w polityce Kremla.

⁷ Tamże, s. 8–9.

⁸ Tamże, s. 9.

Konflikt

Niepomny na otrzymanie ze strony ZSRR i jego satelitów tak wielu dobrodziejstw, Mao Zedong był w pierwszych latach swych rządów wystarczająco sprytny, aby rozumieć, że ChRL jest państwem słabym i potrzebuje sojuszników. Owocem kilkuletniego okresu ścisłej współpracy Moskwy i Pekinu stał się, jak podkreślał ZSRR, szybki rozwój gospodarczy Chin. Ponownie jednak nie uznawano tego za sukces chińskiego dyktatora, lecz stwierdzano, że:

W wyniku wytężonych wysiłków chińskich mas pracujących i pomocy bratnich krajów, produkcja przemysłowa w ChRL od 1949 r. do 1957 r. wzrosła ponad pięciokrotnie⁹.

Niestety, Mao Zedong zamierzał wykorzystać osiągnięty rozwój kraju do realizacji swych partykularnych interesów. Ponieważ wiedział, że dalsza współpraca z Moskwą może zagrozić jego „samowładztwu” w partii (po śmierci Józefa Stalina w ZSRR zarzucono kult jednostki), zamierzał wykorzystać pomoc otrzymaną od dotychczasowych sojuszników do dokonania przyspieszonej transformacji ChRL w światowe mocarstwo. Uważał, że zdoła się w ten sposób uniezależnić od ZSRR, a także zbuduje podstawy swej hegemonii w kraju i na świecie:

W 1958 r. ogłoszona została awanturnicza polityka „trzech czerwonych sztandarów” („nowa linia generalna”, „wielki skok”, „komuny ludowe”), za którą opowiedziała się przytłaczająca większość kadr partii, które nie od razu uświadomiły sobie zgubne następstwa tej polityki¹⁰.

„Bratnie partie” przyjęły „eksperymenty” chińskiego dyktatora z dużym niepokojem i przestrzegały przed ich skutkami. Rezultatem przedwczesnych, nieprzemyślanych reform, których wdrożenie zostało uznane

⁹ Tamże, s. 11.

¹⁰ Tamże, s. 14.

za efekt „rewolucyjnej niecierpliwości”¹¹, była potężna recesja gospodarki, jak również niepokoje w kraju i w łonie KPCh.

Chociaż Mao Zedong znalazł się w trudnej sytuacji, postanowił zatem wykonać „ucieczkę do przodu”. Dokonał tego przenosząc swoje idee w sferę polityki międzynarodowej i rozpoczynając „otwartą, oszczerczą kampanię przeciwko krajom socjalistycznym i partiom komunistycznym; podjęto prowokacje wojskowe w celu ostrzeżenia sytuacji międzynarodowej, wysunięto ultrarewolucyjne hasła, które miały stworzyć opinię o chińskich przywódcach, jako najbardziej niezachwianych i konsekwentnych rewolucjonistach”¹². Chiński dyktator chciał w ten sposób, jak stwierdzali jego krytycy, odwrócić uwagę społeczeństwa od problemów wewnętrznych spowodowanych przez jego politykę. Gdy w 1966 r. zrozumiał, że osiągnął niewiele, miał wciąż do wyboru dwa rozwiązania: 1) pogodzić się z porażką i nawiązać ścisłą współpracę z ZSRR i jego satelitami, 2) kontynuować radykalizację swoich działań. Mao Zedong odrzucił pierwszą opcję, ponieważ

przyjęcie jej oznaczałoby kapitulację wobec kierunku marksistowskiego, internacjonalistycznego, uznanie swego bankructwa¹³.

Wybrał drugą, która oddaliła go jeszcze bardziej od marksizmu-leninizmu.

Eskalacja

Moskwa i jej satelici zwracali uwagę na fakt, że wielu Chińczyków, w tym członkowie KPCh, występowało przeciwko szkodliwym działaniom przywódcy ChRL. Mao Zedong, któremu zasady demokracji wewnątrzpartyjnej nigdy nie były szczególnie bliskie, postanowił go ostatecznie złamać poprzez „rewolucję kulturalną”. Dwa jej główne zadania były następujące:

¹¹ Krytycy Mao Zedonga stosowali również w tym kontekście zaczerpnięte od Włodzimierza Lenina sformułowania, takie jak: „drobnomieszczańskie zniecierpliwienie” i „drobnomieszczańska lewicowość” (zob. np. A. Werblan, *Polska Zjednoczona Partia Robotnicza w międzynarodowym ruchu robotniczym*, [w:] tenże, *Nauka. Ideologia. Polityka. Studia i artykuły*, Warszawa 1980, s. 79).

¹² *O wydarzeniach w Chinach...*, s. 16.

¹³ Tamże, s. 16–17.

1) eliminacja opozycji i wprowadzenie całkowitej dyktatury; 2) wymazanie ze świadomości narodu chińskiego prawidłowego pojęcia o marksizmie-leninizmie, by móc wychować młode pokolenie w duchu uwielbienia dla „idei Mao” i uczynić je bezwolnym narzędziem w rękach chińskiego dyktatora. Jak zapisano w analizie Wydziału Zagranicznego KC PZPR z marca 1970 r., gdy rezultaty „rewolucji kulturalnej” były już dobrze widoczne:

Nie ryzykując oparcia się na metodzie świadomego krytycznego przyswajania swoich poglądów, maoiści prowadzą propagandę obliczoną w dosłownym słowa tego znaczeniu na ogłupianie ludzi, przekształcanie ich w posłusznych robotów, gotowych wykonać bezmyślnie wszelkie dyrektywy wodza i jego sztabu¹⁴.

Ponadto, niszcząc stopniowo swoich przeciwników w KPCh, Mao Zedong mógł zrzucać na nich winę za wszystkie dotychczasowe niepowodzenia. Jego krytycy wskazywali wszakże, że represje często omijały osoby, których poglądy były odległe od marksizmu-leninizmu, a które okazywały się użyteczne dla chińskiego dyktatora:

Funkcja przemocy wymierzona jest nie w burżuazję, lecz w zdrowe siły socjalizmu¹⁵.

„Rewolucja kulturalna” była jedynie wstępem do wprowadzenia w przyszłości polityki hegemonii, w związku z czym kwestie nacjonalizmu (a nawet chińskiego rasizmu) zaczęto stopniowo wysuwać na pierwszy plan. Mao Zedong rozumiał, stwierdzali jego krytycy, że opór wobec swoich działań może złamać tylko przy pomocy siły, zatem użył do tego

szturmowe oddziały przeszkolonej w fanatycznym duchu młodzieży [hunwejbínów]¹⁶

¹⁴ *Problem chiński po IX Zjeździe KPCh...*, s. 41. W dokumencie tym zwracano uwagę na palenie przez maoistów książek (oczywiście nawiązanie do podobnych wydarzeń w III Rzeszy) i pozbawienie Chińczyków dostępu do dorobku światowej kultury: „Nielegalny Lu Sun i Tołstoj – oto do czego doprowadził naród chiński wojujący obskurantyzm maoistów” (tamże, s. 43). Podkreślano również zaprzestanie przez ChRL walki z analfabetyzmem.

¹⁵ *O wydarzeniach w Chinach...*, s. 23.

¹⁶ Tamże, s. 18.

i armię. By dodatkowo zdyskredytować chińskiego dyktatora, stwierdzono, iż przemiany zachodzące w ChRL pod koniec lat 60. nie różniły się w zbyt dużym stopniu od „kontrewolucji”, jakie miały miejsce w innych państwach socjalistycznych:

W Czechosłowacji w 1968 r. kontrewolucja przygotowując się do przewrotu politycznego próbowała przy pomocy prawicowych rewizjonistów usunąć marksistowsko-leninowskie kierownicze kadry partii, skompromitować je pod względem politycznym, a następnie spowodować rozkład w całej partii i odsunąć ją od zarządzania państwem, pozbawiając wszelkich instrumentów władzy. W analogiczny sposób działała kontrewolucja na Węgrzech¹⁷.

Niemniej, według ZSRR i jego satelitów, pomimo rozpętania bezprzykładowego terroru, chiński dyktator nie zdołał w pełni osiągnąć swego celu. Zbyt surowe represje i związany z nimi wzrastający opór, zmusiły go jesienią 1967 r. do zapowiedzi „wielkiego rewolucyjnego zjednoczenia”. Miało ono scalić w ramach KPCh m.in. oddanych mu młodych aktywistów (hunwejbínów) i przedstawicieli armii, a także część starego aparatu partyjnego, która zdołała do tego czasu uniknąć eksterminacji. Wprawdzie Mao Zedong dużo mówił o przejmowaniu władzy w kraju przez chłopów i robotników, lecz według Moskwy nie miało to wiele wspólnego z faktami. W rzeczywistości rozbijał jedynie klasę robotniczą i sojusz robotniczo-chłopski (m.in. poprzez ogłoszenie hasła samowystarczalności wsi i wyniesienie chłopstwa ponad klasę robotniczą, co było degradacją tej ostatniej oraz wypaczeniem marksizmu-leninizmu)¹⁸. Jeśli coś wzmacniał, to wpływy armii, która jednak także nie uniknęła czystek¹⁹. „Bratnie partie” musiały w takiej sytuacji stwierdzić, że KPCh utraciła jakąkolwiek możliwość wpływania na chińskiego dyktatora, a po jej IX Zjeździe (1969 r.) pisano wręcz:

¹⁷ *Problem chiński po IX Zjeździe KPCh...*, s. 38.

¹⁸ E. Prus, *Czy robotnicy mają ojczyznę?*, [w:] *Współczesny kształt patriotyzmu i internacjonalizmu*, pod red. J. Kantyki, Warszawa 1976, s. 191.

¹⁹ Mao Zedong został wręcz oskarżony o „boanapartyzm”, czyli rządzenie w oparciu: o armię, demagogię socjalną i lawirowanie między klasami (*Problem chiński po IX Zjeździe KPCh...*, s. 31).

Zjazd był w istocie zjazdem, który powołał nową partię antymarksistowską i antyleninowską zarówno w dziedzinie jej ideologii i zasad organizacyjnych, jak również całej jej polityki²⁰.

Mao Zedong otrzymał tym samym niczym nieograniczoną władzę, dzięki czemu rozwinął na pełną skalę kult jednostki:

Deifikacja osoby Mao, która niewiele różni się od kultu cesarzy w starzych Chinach, jest jedną z najbardziej charakterystycznych cech „rewolucji kulturalnej”. Proklamując »ideę Mao najwyższym osiągnięciem marksizmu-leninizmu«, oficjalna propaganda usiłuje zastąpić teorię komunizmu naukowego – maoizmem, narzucić go jako swoistą religię narodowi chińskiemu. Organizatorzy „rewolucji kulturalnej” starają się ograniczyć życie duchowe każdego Chińczyka do „wypowiedzi Mao Zedonga”, których zbiór powinien znajdować się w każdej rodzinie i określać postępowanie, życie i byt każdego człowieka. Wmawia się codzienne ludności, że w tym swoistym katechizmie należy szukać odpowiedzi na wszystkie zagadnienia działalności społecznej i produkcyjnej, jak również życia osobistego. Wszystkie niemal drukarnie w kraju przestawione zostały na przedruk w dziesiątkach milionów egzemplarzy prac Mao Zedonga i jego portretów. Propaganda przyrównuje tego człowieka do wszechpotężnego bóstwa. W celu jego deifikacji fałszuje się bezpardonowo całą historię ruchu rewolucyjnego²¹.

Kult jednostki Mao Zedonga był nie tylko krytykowany, lecz również wyszydzany przez jego przeciwników:

[...] propaganda pekińska usiłuje wszelkimi sposobami nadać nowemu reżymowi pozory charakteru „ludowego”, wywołać wrażenie, że Mao i jego otoczenie stale troszczą się o masy pracujące. Jako jeden z wygodnych środków prowadzania do tego obrano ochronę zdrowia. Zamknąwszy prawie wszystkie instytuty lekarskie i uczelnie (przez cztery lata „rewolucji kulturalnej” kraj nie otrzymał przeszło 400 tys. lekarzy oraz ok. 800 tys. felczerów i innego średniego personelu le-

²⁰ Tamże, s. 13.

²¹ *O wydarzeniach w Chinach...*, s. 27–28.

karskiego), maoiści rozwijają kampanię o obdarzonych wszechmocą uzdrawiania eskulapach, dla których głównym lekarstwem są... książki z cytatami Mao²².

Posiłkując się dziełami Karola Marksa, ZSRR i jego satelici pozwalali sobie na dalsze złośliwości pod adresem swego adwersarza, cytując odpowiednią myśl twórcy socjalizmu naukowego:

Ciemnota – to siła demoniczna, boimy się, że ona stanie się przyczyną jeszcze większych tragedii²³.

Krytycy myśli politycznej Mao Zedonga, zwracali uwagę na fakt, że maoizm był początkowo określany w ChRL jako synteza „uniwersalnej prawdy marksizmu-leninizmu” z praktyką rewolucji chińskiej. Do rangi teorii uniwersalnej został on przez swego twórcę podniesiony w okresie późniejszym. Pociągnęło to za sobą ogłoszenie chińskiego dyktatora myślicielem „przewyższającym Marska i Engelsa”²⁴. ZSRR i jego satelici uważali jednakże, że Mao Zedong dokonał jedynie „schińszczenia” marksizmu-leninizmu²⁵, a następnie jego wypaczenia, gdyż nigdy dobrze go nie zrozumiał. Chiński dyktator potrafił jednak skutecznie maskować swe odstępstwa „lewicową, ultrarewolucyjną frazeologią”²⁶.

²² *Problem chiński po IX Zjeździe KPCh...*, s. 43.

²³ *O wydarzeniach w Chinach...*, s. 28.

²⁴ Tamże, s. 52. Prócz tego propaganda ChRL lansowała Mao Zedonga na jedyne go spadkobiercę Włodzimierza Lenina, nazywając go wręcz „dzisiejszym Leninem” (*Problem chiński po IX Zjeździe KPCh...*, s. 68). Podobne zjawisko, związane z kultem Kim Ir Sena, wystąpiło także w Koreańskiej Republice Ludowo-Demokratycznej (zob. P. Benken, „O wielkości, mądrym przywództwie i wielkiej osobowości Drogiego Przywódcy” – kilka uwag dotyczących uwarunkowań systemu politycznego Koreańskiej Republiki Ludowo-Demokratycznej, „Acta Politica Polonica” 2017, nr 1 [39]).

²⁵ Interesującą analizę owego zagadnienia przedstawiono np. w: K. Gawlikowski, *Ideologia KPCh a klasyczna filozofia chińska*, „Studia Filozoficzne” 1976, nr 6 (127). Edward Prus uznał, że maoizm był syntezą konfucjanizmu, trockizmu i nacjonalizmu. Z pierwszego zaczerpnięto koncepcję Chin jako centrum świata, kult jednostki oraz lekceważenie dla zasad prawa i ekonomii; z drugiego – „hurrarewolucyjność”; na bazie trzeciego zaś powstał „socjalszowinizm”, czyli „nacjonalizm spekulujący na socjalizmie” (tenże, dz. cyt., s. 191).

²⁶ AAN, KC PZPR, Wydział Zagraniczny, LXXVI-710, Specyfika budownictwa socjalistycznego w ChRL i charakterystyka obecnego etapu stosunków polsko-chińskich (oprac. Zdzisław Góralczyk), bd. [1985 r.], bp.

Ku III wojnie światowej i hegemonii ChRL

Kolejnym bardzo istotnym zagadnieniem, krytykowanym przez Moskwę i jej satelitów, były aktywne działania Mao Zedonga prowadzące do „rozniesania wielkomocarstwowych, nacjonalistycznych namiętności” w chińskim społeczeństwie. Jak podsumowano to w 1967 r.

Wpaja się usilnie myśl o bezwarunkowej wyższości narodu chińskiego nad wszystkimi innymi narodami, o jego szczególnej misji historycznej. Wpaja się wrogi stosunek do ZSRR i innych krajów socjalistycznych²⁷.

Zauważono, że przywódca ChRL nawiązywał w ten sposób do cesarskich tradycji swego kraju, prowadząc

psychologiczne urabianie narodu w duchu szowinizmu i militarizmu, w duchu przygotowań do wojny²⁸.

Mao Zedonga, otwarcie głoszącego nieuchronność wybuchu kolejnego konfliktu o zasięgu globalnym, oskarżano o podsycanie stanu napięcia w stosunkach międzynarodowych. Widziano w tym dwa główne cele Pekinu. Pierwszy polegał na tym, by poprzez stworzenie „psychozy wojennej” w ChRL umacniać swą władzę, kierując uwagę społeczeństwa na liczne zagrożenia zewnętrzne. Drugim było sabotowanie polityki pokojowego współistnienia między USA i ZSRR, by doprowadzić do konfliktu zbrojnego między nimi, w wyniku którego mocarstwa zniszczyłyby się nawzajem. Moskwa uważała, że chiński dyktator zarezerwował dla siebie rolę biernego obserwatora w takim konflikcie, który zamierzał

siedzieć na górze i przyglądać się walce dwóch tygrysów,

by wyciągać korzyści z jej rezultatów:

²⁷ *O wydarzeniach w Chinach...*, s. 28.

²⁸ Tamże.

Tylko w tym świetle można zrozumieć prowokacyjne wymyślanie i oszczerstwa pod adresem Związku Radzieckiego i innych krajów socjalistycznych oskarżanych o tchórzostwo, znowę z imperializmem, o zdradę sprawy rewolucji, itp. Wszystko to przypisuje się tym, którzy dźwigają główne brzemień walki z imperializmem²⁹.

Chcąc wykazać barbarzyństwo chińskiego dyktatora, jego krytycy podkreślali fakt akceptowania przez Mao Zedonga wojny termojądrowej jako narzędzia do realizacji swoich interesów politycznych. Choćbowiem Pekin głosił, że takie rozwiązanie może przynieść sukces rewolucji, w rzeczywistości była to kolejna próba sprowokowania konfliktu zbrojnego między USA i ZSRR w celu wyeliminowania tych graczy ze światowego układu sił:

Za główny atut swej polityki Mao Zedong uważa 700-milionową ludność Chin licząc, że będzie mógł być stroną wygraną w przypadku jakiegokolwiek konfliktu wojennego. Charakterystyczna jest przy tym gotowość do poświęcania setek milionów istnień ludzkich, skazania na całkowitą zagładę całych narodów, szczególnie niewielkich, które – jak mówią przedstawiciele chińscy – „powinny złożyć ofiarę”, jeśli wybuchnie wojna jądrowa³⁰.

Co godne uwagi, w niektórych dokumentach powoływano się w powyższym kontekście także na analizę poezji autorstwa Mao Zedonga. Za przykład mogły służyć wiersze, które opublikowano na początku 1976 r.:

Ogniem armatnim niebo płonie,
Lejami zryta cała ziemia...
Spójrz, cały świat odwraca się do góry dnem!³¹.

²⁹ Tamże, s. 40.

³⁰ Tamże.

³¹ Cyt. za: AAN, KC PZPR, Wydział Zagraniczny, LXXVI-543, Tłumaczenie dokumentu z języka rosyjskiego pt. *Informacje o polityce obecnego maoistowskiego kierownictwa ChRL*, bd. bp.

Knowania Mao Zedonga ukierunkowane na wywołanie III wojny światowej napotykały jednak na poważne utrudnienia. Jak zapisano w jednym z artykułów opublikowanych na łamach „Nowych Dróg”:

Oczywiście przywódcy chińscy zdają sobie sprawę, że trudno jest marzyć o popchnięciu do wojny Związku Radzieckiego – państwa głęboko pokojowego z istoty jego ideologii i polityki. Pragną więc wzmocnić agresywność imperializmu przez stworzenie mu pomyslnego układu sił w świecie³².

Na kursie kolizyjnym z Moskwą

Wszystkie powyższe zagadnienia blakły jednakże przy największej niegodziwości Mao Zedonga, którą w oczach ZSRR i jego satelitów było bezpośrednio wystąpienie ChRL przeciw Moskwie. Za szczególną bezczelność ze strony chińskiego dyktatora uznano jego dążenie do tego, ażeby po śmierci J. Stalina stać się przywódcą światowego ruchu komunistycznego:

Przywódcy chińscy próbowali wykorzystać dla swoich celów trudności tego okresu. Przy rozwiązywaniu różnych złożonych problemów starali się oni występować w roli najwyższego sędziego i rozjemcy, powołanego do kierowania działalnością innych partii i krajów³³. W kolejnych latach sytuacja tylko się pogarszała. Przykładowo, komentując IX zjazd KPCh stwierdzono wprost, iż odbył się na fali „szowinistycznego czadu i antyradzieckiej psychozy, organizując uprzednie poważne prowokacje zbrojne na granicy radziecko chińskiej³⁴.

³² S. Kostarski, *Wbrew zasadom socjalizmu i interesom pokoju*, „Nowe Drogi” 1975, nr 4 (311), s. 140.

³³ *O wydarzeniach w Chinach...*, s. 36. Mao Zedong podchodził do owego problemu następująco: „Nie ma Stalina. Kto może teraz być przywódcą ruchu komunistycznego? Tylko ja” (cyt. za W. Dziak, *Różne modele sprawowania władzy komunistycznej na przykładzie Korei Północnej, Chińskiej Republiki Ludowej i Ludowej Republiki Albanii*, [w:] *Władza w PRL. Ludzie i mechanizmy*, pod red. K. Rokickiego, R. Spałka, Warszawa 2011, s. 191).

³⁴ *Problem chiński po IX Zjeździe KPCh...*, s. 7.

Jeszcze w 1987 r., gdy relacje między Moskwą a Pekinem były zdecydowanie lepsze, w polskich dokumentach można było odnaleźć jednoznaczne opinie na temat niewłaściwej postawy ChRL we wcześniejszym okresie:

[...] kierownictwo ChRL, oskarżając ZSRR o prowadzenie polityki hegemonicznej i supermocarstwowej, twierdziło jednocześnie, że w ZSRR zaszły procesy odchodzenia od marksizmu-leninizmu i restauracji stosunków kapitalistycznych. Rezultatem tego procesu było – zdaniem KPCh – ukształtowanie się w ZSRR swoistego systemu nazywanego socjalimperializmem³⁵.

„Zdradziecki” atak Mao Zedonga na ZSRR i jego satelitów, był odpowiedzią na słuszne wskazanie Pekinowi przez Moskwę poważnych błędów w jego polityce. Chociaż „bratnie partie” próbowały pod koniec lat 50. cierpliwie przekonywać przywódcę ChRL do zrewidowania swej polityki, chiński dyktator odrzucił wyciągniętą do niego dłoń i dalej usztywniał swe stanowisko. Wskazywało to jasno, że nie chodziło mu o dobro światowego komunizmu, lecz jedynie o realizację partykularnych interesów:

Usiłując przedstawiać się jako „sternik rewolucji światowej”, w istocie prowadzi on typowo wielkomocarstwową politykę, całkowicie ignoruje rzeczywiste interesy ruchu rewolucyjnego³⁶.

Według bardziej rozbudowanej analizy postępowanie Mao Zedonga nawiązywało do chińskich tradycji odwracania sojuszy i honorowania ich jedynie dopóki służyły realizacji własnych interesów³⁷.

Chiński dyktator rozpoczął jawną rywalizację z ZSRR na kilku polach. Pierwszym było eskalowanie od początku lat 60. konfliktu granicznego z północnym sąsiadem, w wyniku czego doszło do lokalnych demonstracji

³⁵ AAN, KC PZPR, Wydział zagraniczny, LXXVI-711, Notatka w sprawie współpracy PZPR z KPCh, 18 II 1987 r., bp.

³⁶ *O wydarzeniach w Chinach...*, s. 39.

³⁷ A. Halimarski, *Maoistowskie kierownictwo przeciwko odprężeniu w Europie*, „Nowe Drogi” 1975, nr 2 (309), s. 131–132.

i działań zbrojnych nad rzeką Ussuri w 1969 r.³⁸ Kolejnym okazało się ograniczenie form współpracy gospodarczej z Moskwą i jej satelitami. Trzecie polegało na izolowaniu ZSRR od azjatyckich państw komunistycznych. Czwartą przestrzenią konfliktu była „dywersja ideologiczna”. Ta ostatnia realizowana poprzez rozwijanie koncepcji mówiącej, że w centrum współczesnej epoki znajduje się nie międzynarodowa klasa robotnicza i światowy system socjalizmu, lecz tzw. walka narodowowyzwoleńcza prowadzona w Azji, Afryce i Ameryce Łacińskiej. Tym samym, według Mao Zedonga, głównymi antagonistami stały się „światowe miasta” i „światowa wieś” oraz „bogate narody” (do których zaliczono też rozwinięte państwa socjalistyczne) i „biedne narody” (wszystkie kraje słabo rozwinięte, w tym ChRL)³⁹. Przyjmując taką doktrynę i ogłaszając ChRL liderem państw zaangażowanych w działania narodowowyzwoleńcze, chiński dyktator dążył do osłabienia pozycji ZSRR w światowym ruchu komunistycznym. Próbując nawiązać bliższe stosunki z Jugosławią i Rumunią, zmierzał do rozszerzenia swego przyczółku w Europie, którym stała się Albania.

Jakby tego było mało, finansowane przez Pekin partie maoistowskie, które zaczęły w drugiej połowie lat 60. rozwijać się w wielu państwach kapitalistycznych⁴⁰, zaatakowały tamtejsze ugrupowania marksistowsko-leninowskie, wchodząc w sojusz z trockistami oraz „stosując prowokację, fałszerstwa i szantaż”. W Moskwie uważano, że Mao Zedong próbuje w ten sposób realizować starą chińską zasadę mówiącą o tym, że wroga należy bić częściami, jak również chce budować maoistowską koalicję antysowiecką. Spowodowało to, naturalnie, gwałtowną reakcję ZSRR:

³⁸ Mao Zedong został także oskarżony o przygotowania do ataku na Mongolską Republikę Ludową, jak również o „aspiracje hegemonistyczne” wobec krajów Azji Południowowschodniej (zob. AAN, KC PZPR, Wydział Zagraniczny, LXXVI-710, Pismo dyrektora Departamentu II Wydziału Zagranicznego KC PZPR do zastępcy kierownika Wydziału Zagranicznego KC PZPR, 21 I 1984 r., bp.).

³⁹ Na początku 1970 r. do krajów socjalistycznych chińska prasa zaliczała jedynie ChRL i Albanie (*Problem chiński po IX Zjeździe KPCh*, s. 53). Ponadto dla Chińczyków „wspólnota socjalistyczna” nie miała się zbyt różnić od hitlerowskiego „nowego ładu” w Europie” „strefy powszechnego rozkwitu wielkiej Azji Wschodniej” imperializmu japońskiego i amerykańskiej „wspólnoty wolnego świata” (tamże, s. 54).

⁴⁰ Co godne odnotowania, maoiści działali również nad Wisłą (zob. np. P. Gasztold-Seń, *Maoizm nad Wisłą? Działalność Komunistycznej Partii Polski Kazimierza Mijala*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 2018, nr 2 [32]).

Koncepcja ta [tzn. wojny narodowowyzwoleńczej] ma dobitnie wyrażony charakter antynaukowy i antymarksistowski. Zastępuje ona klasowe podejście do problemów współczesnego rozwoju społecznego podejściem nacjonalistycznym i nawet rasowym, przeciwstawia ona ruch narodowowyzwoleńczy jego naturalnemu sojusznikowi – międzynarodowej klasie robotniczej, dyskredytując ideę rozwoju niekapitalistycznego i pozbawia w istocie ten ruch socjalistycznej perspektywy⁴¹.

Poziom napięcia na linii ZSRR–ChRL wzrósł tak bardzo, że Moskwa zaczęła postrzegać działania Mao Zedonga jako przygotowania do wojny, a przynajmniej tak je komentowała.

Sojusz z imperialistami

Wszystkie powyższe „błędy” chińskiego dyktatora zostały w oczach ZSRR i jego satelitów pogłębione tym, iż pomimo jego propagandowych wypowiedzi, nie prowadził wcale walki z imperializmem, lecz ubijał z nim intratne interesy. Uzasadniano to powołując się m.in. na rozwijanie współpracy gospodarczej z Republiką Federalną Niemiec, a następnie także ze Stanami Zjednoczonymi⁴², co było całkowicie sprzeczne z interesami państw „wspólnoty socjalistycznej”. Okazało się, że kraje

prowadzące walkę przeciwko kapitalizmowi zmuszone są przeciwstawiać się także atakom ze strony ugrupowania Mao Zedonga⁴³.

Jeszcze na początku 1985 r. Polacy podchodzili do tego zagadnienia jednoznacznie:

⁴¹ *O wydarzeniach w Chinach...*, s. 47–48. ZSRR i jego satelici starali się wykazać, że Mao Zedong podchodził do kwestii narodowowyzwoleńczych instrumentalnie, wskazując na przykład Bliskiego Wschodu. ChRL doradzała tam krajom arabskim, wbrew sugestiom Moskwy, prowadzenie walki z Izraelem aż do zwycięstwa, co wykazywało „całkowitą obojętność dla losów postępowych reżymów w krajach arabskich, dla sprawy utrzymania społeczno politycznych zdobyczy narodów arabskich” (tamże, s. 49).

⁴² *Problem chiński po IX Zjeździe KPCh...*, s. 63.

⁴³ *O wydarzeniach w Chinach...*, s. 45.

KC PZPR dochodzi do wniosku, że obecna antysocjalistyczna linia w polityce zagranicznej kierownictwa ChRL ma charakter długofalowego, strategicznego współdziałania z imperializmem amerykańskim. Pekin sądzi, że osłabiając ZSRR i całą wspólnotę socjalistyczną będzie w stanie zrealizować swoje [...] wielkomocarstwowe i hegemonistyczne ambicje. Obiektywnie zarysowuje się groźba zbieżności strategii Chin i imperializmu USA: Regan chce otworzyć przeciwko ZSRR wschodni front – Pekin dąży do umocnienia swojego potencjału militarnego w celach hegemonistycznych i szuka w tym zakresie współpracy, także wojskowej, z USA. Razem jest to wspólne dążenie imperializmu USA i Pekinu do zmiany globalnego układu sił na niekorzyść ZSRR i całej wspólnoty socjalistycznej⁴⁴.

ZSRR i jego satelici oskarżyli chińskiego dyktatora o działania niezgodne z interesami międzynarodowego komunizmu, wskazując m.in. także na nieudzielenie dostatecznej pomocy Demokratycznej Republice Wietnamu prowadzącej zmagania z Amerykanami. Mao Zedong dążył do przedłużenia II wojny indochińskiej i był gotowy do dogadywania się z Waszyngtonem przeciwko ZSRR – stwierdzano⁴⁵. Biorąc pod uwagę, że przykładowo podczas tzw. Praskiej Wiosny „propaganda chińska odgrywała wyraźnie wichrzycielską rolę i faktycznie znalazła się we wspólnym froncie z antykomunistami w atakach na ustrój socjalistyczny w Czechosłowacji”, krytycy Mao Zedonga doszli do wniosku, iż przywódcy chińscy

odgrywają rolę nie mniej niebezpieczną niż imperialiści⁴⁶.

Kreując się na ofiarę agresji Pekinu, Moskwa sprytnie twierdziła, że chiński dyktator zagraża nie tylko ZSRR, lecz międzynarodowemu ruchowi

⁴⁴ AAN, KC PZPR, Wydział Zagraniczny, LXXVI-710, Notatka zastępcy kierownika Wydziału Zagranicznego KC PZPR Janusza Lewandowskiego dotycząca możliwości rozwoju współpracy gospodarczej z ChRL, 22 II 1985 r., bp. Zob. też np. AAN, KC PZPR, Wydział Zagraniczny, LXXVI-710, Notatka służbowa nt. konferencji naukowej pt. *Chiny – problemy pokoju i wojny* (Sofia, 6–12 lutego 1984), luty 1984 r., bp.

⁴⁵ W kontekście polityki ChRL wobec konfliktu w Indochinach zob. m.in. J. Polit, *Stany Zjednoczone, Chińska Republika Ludowa i Republika Chińska wobec dwóch państw wietnamskich*, [w:] *Studia nad wojnami w Indochinach*, t. 1, pod red. P. Benkena, Oświęcim 2013, s. 7–32.

⁴⁶ *Problem chiński po IX Zjeździe KPCh...*, s. 55–56.

komunistycznemu. ChRL w praktyce występowała tym samym przeciwko wszystkim „bratnim partiom”. Dla Polaków szczególnie istotne było odejście przez ChRL od koncepcji niekwestionowania granic państwowych po II wojnie światowej⁴⁷. Choć działanie takie zostało pomyślane jako uderzenie w ZSRR, wywołało nad Wisłą zrozumiały niepokój. Przykładowo Andrzej Werblan odniósł się do niego następująco:

Maoizm jest doktrynalnym, ideologicznym i politycznym przeciwnikiem naszej partii; jak każda ideologia wywodząca się z nacjonalizmu, spreczny jest z internacjonalizmem, wymierzony w interesy nacjonalistycznej wspólnoty. Maoistowska polityka jest jednak również w szczególności sposób sprzeczna z interesami Polski. Stwarzając na gruncie azjatyckim zagrożenie dla ZSRR, maoistowskie kierownictwo pragnie [...] wesprzeć i zachęcić siły imperialistyczne w Europie, licząc na wzajemne poparcie ze strony tych sił. W ramach tej niebezpiecznej gry politycznej maoizm sprzymierza się z najbardziej reakcyjnymi nurtami w RFN⁴⁸.

Kij i marchewka

Pomimo serii nieszczęść, jakie spadły na Chiny w okresie rządów Mao Zedonga, ZSRR i jego satelici żywili pewną nadzieję na poprawę sytuacji, wiążąc ją z opozycją wewnętrzną w łonie KPCh. Komentując odejście chińskiego dyktatora od marksizmu-leninizmu pisano, iż:

Nie ulega wątpliwości, że zdrowe siły KPCh będą walczyły przeciwko takiemu wyrodzeniu się partii⁴⁹.

Zaostrzenie się rewolucyjnego terroru uznawano w Moskwie za wskazówkę świadczącą o tym, iż Mao Zedong zmagą się z silnym oporem wewnętrznym wobec swej polityki, którego nie jest w stanie przezwyciężyć:

⁴⁷ A. Halimarski, *Maoistowskie kierownictwo...*, s. 135–136.

⁴⁸ A. Werblan, dz. cyt., s. 80–81.

⁴⁹ *O wydarzeniach w Chinach...*, s. 23.

Mimo, że Mao Zedong i jego grupa zadali ciężki cios partii, nie udało im się jednakże zlikwidować jej całkowicie. W szeregach partii znajdują się zdrowe siły; w bardziej sprzyjających warunkach mogą one zawrócić Chiny na słuszną drogę socjalizmu⁵⁰.

Dopatrując się istnienia w łonie KPCh, a także w armii, opozycji przeciw chińskiemu przywódcy, zachęcano ją do działania, obiecując

internacjonalistyczną pomoc dla tych sił w Chinach, które dochodzą wierności marksizmowi-leninizmowi i przeciwstawiają się maoizmowi⁵¹.

Za inny istotny czynnik osłabienia Mao Zedonga Moskwa uważała pogarszającą się sytuację gospodarki ChRL, co miało przełożenie na gorsze warunki życia „ludzi pracy” w tym kraju. ZSRR i jego satelici krzepili się informacjami o chłopskich strajkach, a nawet ich zbrojnym oporze przeciwko władzy, a także rozpowszechniali wiadomości o coraz częstszych przypadkach sabotażu w fabrykach. Wprawdzie większość „ludzi pracy”

nie zorientowała się jeszcze do końca w rzeczywistych celach prowadzonej [w ChRL] kampanii politycznej,

jednakże

propagowanie ascetycznego socjalizmu, spadek stopy życiowej, chuligańskie wybryki nieodpowiedzialnych młodzieńców [hunwejbínów], bałagan w produkcji [brak centralnego planowania] – wszystko to wywołuje wzrost niezadowolenia w masach⁵².

Nie ukrywając satysfakcji w kontekście problemów wewnętrznych ChRL, „bratnie partie” podkreślały pełne zrozumienie dla trudnej sytuacji Chin i deklarowały brak identyfikacji KPCh z Mao Zedongiem. Wskazywały też

⁵⁰ AAN, KC PZPR, Wydział Zagraniczny, LXXVI-721, Wyciąg z materiału opracowanego na spotkaniu wydziałów zagranicznych siedmiu partii w Moskwie, 21 XII 1967 r., s. 4.

⁵¹ *O wydarzeniach w Chinach...*, s. 65.

⁵² Tamże, s. 30–31.

na fakt, że kraje socjalistyczne są niezawodnym sojusznikiem chińskich komunistów i tylko wzajemna współpraca zagwarantuje wyjście z kryzysu i pomyślną walkę o socjalizm. ZSRR i jego satelici wyrażali ponadto przekonanie, że:

Wydarzenia w Chinach są rezultatem chwilowego zwycięstwa reakcyjnej tendencji drobnoburżuazyjnej i można je z całym uzasadnieniem nazwać tragicznym zygzakiem w rozwoju społeczeństwa chińskiego w historii światowego socjalizmu⁵³.

Moskwa lansowała wyższość marksizmu-leninizmu nad maoizmem wskazując na fakt, iż Pekin zdołał „narzucić swoje błędy” jedynie Albanii i Demokratycznej Kampuczy⁵⁴: „Tak więc agenturze maoistowskiej nie udało się podważyć wpływu partii komunistycznych wśród mas, ani narzucić im błędnych metod walki”⁵⁵. Ideologiczne „bankructwo maoizmu” było również później uzasadniane ludobójstwem, jakiego dokonał w Kambodży sojusznik Pol Pot. Problemy gospodarcze ChRL tłumaczono natomiast tym, że każda odmowa współpracy ze światową wspólnotą socjalistyczną (czyli m.in. ZSRR) nieuchronnie prowadzi do ogromnych szkód i „deformacji ustroju ludowego”. Walka z maoizmem jawiła się tym samym jako działania w interesie samych Chin, które z pewnością kiedyś to docenią:

Kierując się zasadami internacjonalizmu proletariackiego partie marksistowsko-leninowskie uważają za niewzruszone dążenie do przyjaźni i internacjonalistycznej solidarności z Komunistyczną Partią Chin oraz Chińską Republiką Ludową. Udzielając zdecydowanej odprawy antyleninowskiej linii grupy Mao Zedonga i podejmując niezbędne kroki w celu pokrzyżowania prowokacji z jej strony, bratnie partie krajów socjalistycznych występują jednocześnie na rzecz normalizacji stosunków państwowych z ChRL [...]. Walka przeciwko grupie Mao

⁵³ *Problem chiński po IX Zjeździe KPCh...*, s. 79.

⁵⁴ Zob. m.in. W.J. Dziak, *Albania między Belgradem, Moskwą a Pekinem*, Warszawa 1991; I. Grabowska-Lipińska, *Strategia polityczna Chińskiej Republiki Ludowej wobec krajów Azji Południowo-Wschodniej w latach 1949–1976*, Warszawa 1995.

⁵⁵ *O wydarzeniach w Chinach...*, s. 50.

Zedonga jest walką o przywrócenie przyjaźni i współpracy z KP Chin na pryncypialnej podstawie marksistowsko-leninowskiej, o powrót komunistów chińskich na pozycje socjalizmu naukowego⁵⁶.

Zakończenie

Przedstawione powyżej informacje są w opinii autora interesującym materiałem, który ukazuje socjotechniczne metody zastosowane przez obie strony w konflikcie między ChRL i ZSRR. Ponieważ stronami omawianego sporu stały się dwa największe i najpotężniejsze państwa komunistyczne, w ich retoryce nie mogło zabraknąć licznych odwołań do doktryny marksistowsko-leninowskiej i wzajemnych oskarżeń o zdradę rewolucyjnych ideałów, podżeganie do wojny oraz sojusz z imperializmem. Ciekawe były również nawiązania do wydarzeń z okresu II wojny światowej. Zarówno Moskwa jak i Pekin starały się przy tym przedstawiać jako liderzy światowego ruchu komunistycznego, na których winny się orientować inne stolice. Chociaż w niektórych argumentach obu stron można się było doszukiwać trafnych spostrzeżeń, to szczegółowa analiza tego aspektu zagadnienia nie jest już przedmiotem niniejszego artykułu.

Bibliografia

Źródła

Archiwum Akt Nowych, Komitet Centralny Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej, Wydział Zagraniczny, sygn. LXXVI-710, LXXVI-711, LXXVI-715, LXXVI-720, LXXVI-721, LXXVI-543.

Opracowania

Benken Przemysław, *„O wielkości, mądrym przywództwie i wielkiej osobowości Drogiego Przywódcy” – kilka uwag dotyczących uwarunkowań systemu po-*

⁵⁶ AAN, KC PZPR, Wydział Zagraniczny, LXXVI-721, Wyciąg z materiału opracowanego na spotkaniu wydziałów zagranicznych siedmiu partii w Moskwie, 21 XII 1967 r., s. 9–10.

- litycznego Koreańskiej Republiki Ludowo-Demokratycznej*, „Acta Politica Polonica” 2017, nr 1 (39), s. 79–89.
- Dziak Waldemar Jan, *Albania między Belgradem, Moskwą a Pekinem*, Warszawa 1991.
- Dziak Waldemar, *Różne modele sprawowania władzy komunistycznej na przykładzie Korei Północnej, Chińskiej Republiki Ludowej i Ludowej Republiki Albanii*, [w:] *Władza w PRL. Ludzie i mechanizmy*, red. Konrad Rokicki, Robert Spałek, Warszawa 2011, s. 189–198.
- Gasztold Przemysław, *Maoizm nad Wisłą? Działalność Komunistycznej Partii Polski Kazimierza Mijala*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 2018, nr 2 (32), s. 290–318.
- Gawlikowski Krzysztof, *Ideologia KPCh a klasyczna filozofia chińska*, „Studia Filozoficzne” 1976, nr 6 (127), s. 35–65.
- Grabowska-Lipińska Iwona, *Strategia polityczna Chińskiej Republiki Ludowej wobec krajów Azji Południowo-Wschodniej w latach 1949–1976*, Warszawa 1995.
- Halimarski Andrzej, *Maoistowskie kierownictwo przeciwko odprężeniu w Europie*, „Nowe Drogi” 1975, nr 2 (309), s. 130–144.
- Kostarski Stanisław, *Wbrew zasadom socjalizmu i interesom pokoju*, „Nowe Drogi” 1975, nr 4 (311), s. 138–145.
- Niewiadomski Łukasz, *Stosunki chińsko-rosyjskie i ich wpływ na świat*, „Bezpieczeństwo Narodowe” 2006, nr 1 (1), s. 144–156.
- Polit Jakub, *Stany Zjednoczone, Chińska Republika Ludowa i Republika Chińska wobec dwóch państw wietnamskich*, [w:] *Studia nad wojnami w Indochinach*, t. 1, red. Przemysław Benken, Oświęcim 2013, s. 7–32.
- Prus Edward, *Czy robotnicy mają ojczyznę?*, [w:] *Współczesny kształt patriotyzmu i internacjonalizmu*, red. Jan Kantyka, Warszawa 1976, s. 178–194.
- Werblan Andrzej, *Polska Zjednoczona Partia Robotnicza w międzynarodowym ruchu robotniczym*, [w:] Werblan Andrzej, *Nauka. Ideologia. Polityka. Studia i artykuły*, Warszawa 1980, s. 68–83.

The struggle against the Maoism carried out by the Soviet Union and its satellites in selected documents

ABSTRACT: The purpose of this article is to present the official rhetoric of the USSR and its satellite states used to criticize Maoism in 1957–1976. The author

showed key aspects of the conflict between Moscow and Beijing and analyzed the arguments of Mao Zedong's opponents based on available Polish-language archival material. Two documents created by The Polish United Worker's Party Central Committee's Department for Foreign Affaires proved to be especially helpful to this research. First of them, called *On incidents in China*, was a result of the seven Parties Departments for Foreign Affaires delegates meeting held in December of 1967 in Moscow. The second, titled *Chinese problem after the 9th congress of the Communist Party of China*, was created in March 1970 by the employees of the Foreign Department of the Central Committee of the PZPR.

KEYWORDS: People's Republic of China, Maoism, Soviet Union.